ОПОВІДАННЯ

З англійської переклала Василина ОМЕЛЯНЧУК

Вона народилася й виросла в Наскості за часів, коли там сталися дивовижні події — чудо з коштовностями й зима з вовками, їй саме виповнилося десять років, коли злодії залізли в храм Святої Діви після останнього богослужіння в день Святого Джованні і викрали коштовності, що їх подарувала Мадонні принцеса, яка вилікувала тут свою хвору печінку. Наступного дня, повертаючися з поля, дядечко Серафіно побачив перед печерою, в якій колись етруски ховали своїх покійників, осяяну сліпучим світлом постать юнака, який поманив його. Але Серафіно злякався й утік. Згодом його підкосила лихоманка, він покликав священика і розповів йому про те, що бачив. Святий отець пішов до печери і знайшов коштовності Мадонни, присипані сухим листям, якраз там, де стояв янгол. Того ж року на дорозі, що нижче ферми, її родичка Марія бачила диявола з рогами, гострим на кінці хвостом, у тісній червоній свитці, геть як його завжди малюють.

їй сповнилося чотирнадцять років. Тої зими випав глибокий сніг. Якось увечері вона пішла по воду. Зібравшись іти назад до башти, де вони жили, вона побачила зграю вовків, що підтюпцем бігли вгору вулицею Кавура. їх було шість або сім. Від ляку вона впустила глек і кинулася до башти. Однак трохи згодом виглянула крізь щілину в дверях і знову їх побачила. Вони були понуріші, ніж собаки, облізлі, їхні ребра повипиналися, з рота капала кров зарізаних ними овець. Вона була водночас і налякана, і в захопленні, ніби вовки, які брьохали в снігу, були духами померлих чи якоюсь іншою частиною таємниці, що, як вірила Клементина, складала істинну сутність життя. Коли вовки зникли, вона нізащо б не повірила, що бачила їх, якби не сліди на снігу.

У сімнадцять років вона стала донною ді сервіціо — служницею — у не дуже знатного барона, який мав віллу, що стояла на пагорбі. І того ж

року влітку Ан-тоніо на темному полі назвав її своєю свіжою трояндою, від чого в неї запаморочилася голова. Вона зізналася в цьому священикові, покаялася, і цей гріх було відпущено. А коли таке трапилося вшосте, священик сказав, що їм треба заручитися. Отож Антоніо став її фіданцато — нареченим. Однак матері Антоніо це не дуже сподобалося і через три роки Клементина все ще була його трояндою, він залишався її фіданцато, і щоразу, як заходила мова про шлюб, мати Антоніо хапалася за голову і починала голосити.

Восени барон попросив її поїхати з ним до Рима, бути у нього там служницею. Хіба могла вона відмовитися, коли щоночі мріяла про те, аби побачити Папу на власні очі і ходити вулицями, які освітлюються вночі електричними ліхтарями?

Перекладено за виданням: John Cheever. Selected Short Stories. Progress Publishers. Moscow, 1980. © Василина Омелянчук, 1999, переклад.

У Римі вона спала на соломі і милася в шаплику, але вулиці були дивовижні, щоправда, вона працювала стільки, що нечасто могла вийти в місто. Барон обіцяв платити їй дванадцять тисяч лір на місяць, проте не заплатив їй нічого ані першого, ані другого місяця. Потім куховарка їй сказала, що він часто привозить з собою дівчат із села і нічого їм не платить. Якось увечері, відчинивши йому двері, Клементина дуже чемно попросила їй заплатити. Та барон відповів, що дав їй кімнату, привіз до Рима, отож її погано виховали, якщо вона вимагає ще чогось. У неї не було пальта, черевики розлізлися, харчувалася вона самими лише недоїдками з баронового столу. Дівчина зрозуміла, що треба шукати іншого місця, бо грошей, аби повернутися до Наскости, у неї не було. Наступного тижня родичка куховарки знайшла їй місце служниці Й швачки. Тут роботи у неї було ще більше, проте в кінці місяця їй знову нічого не заплатили. Тоді Клементина відмовилася дошити сукню, яку хазяйка попросила закінчити до дня урочистого прийому, і сказала, що не дошиє п, якщо їй не заплатять. Пані розгнівалася і вчепилася їй у волосся, однак заплатила.

Того ж вечора родичка куховарки сказала, що якісь американці шукають служницю. Клементина похапцем поскладала немитий посуд у шафу, щоб здавалося, ніби всюди чисто. Далі помолилася в церкві Сан Марчелло і поспішила на протилежний кінець Рима, де жили американці, їй здавалося, що того вечора кожна дівчина на вулиці претендує на те ж місце.

У родині американців було двоє хлопчиків. То були культурні люди, але Кле-ментині вони здалися сумними й трохи несповна розуму. Вони запропонували їй двадцять тисяч лір щомісяця, відвели простору кімнату і сказали, що сподіваються, їй буде зручно. Вранці вона переїхала на нове місце.

Клементина багато чула про американців, які вони щедрі й непрактичні, й у цьому була-таки частка правди. її господарі були дуже щедрі, поводилися з нею як з гостею, завжди питали, чи має вона час зробити те й те, і умовляли ходити на прогулянки в четвер і у неділю. Хазяїн був худорлявий і високий. Він працював у посольстві. Волосся завжди коротко підстрижене, як у німця чи у в'язня, чи в людини, яка одужує після операції на мозку. Воно — волосся — було чорне і пряме, і якби він відпустив його та ще й користувався б фріссоне — бігудями, то жінки захоплювалися б ним, однак він щотижня ходив до перукаря і спотворював себе. Він був надзвичайно скромною людиною і на пляжі носив закритий купальник, а от вулицями Рима ходив без капелюха. Хазяйка була вродлива, зі шкірою, наче з мармуру. Мала багато одягу.

Жити у них було затишно і цікаво, і Клементина молилася в церкві Сан Марчелло, щоб так воно тривало вічно. У них завжди горіло світло, ніби електрика нічого не коштувала, і вони запалювали камін тільки для того, аби прогнати вечірню прохолоду; завжди пили охолоджений джин і вермут перед обідом. Вони зовсім по-іншому пахли. То був невиразний запах, думала вона, слабкий запах, він, певно, якимсь чином був пов'язаний з тим, що вони вихідці з північних

країв, а може, з тим, що вони надто часто приймали гарячі ванни. Так часто, що вона не могла збагнути, чому вони до цього часу не стали неврастеніками. їли італійські страви і пили вино, і вона сподівалася, що якщо вони їстимуть достатньо макаронних страв з оливковою олією, то матимуть сильний і здоровий запах. Іноді, коли вона прислуговувала за столом, то принюхувалася, але то був завжди або дуже слабкий запах, або взагалі ніякого.

Дітей вони псували. Коли ті говорили різко або неввічливо зі своїми батьками — своїми дженіторі,— то їх треба було за це відлупцювати. Однак вони ніколи не били своїх дітей ці дивні люди, ніколи навіть не підвищували голосу, хоч це могло б вселити дітям повагу до батьків. А якось, коли молодший з хлопчиків поводився нечемно, за що його треба було б відшмагати, мати повела його до крамниці і купила іграшкового човника. А іноді, коли вони збиралися кудись увечері, хазяїн допомагав дружині застебнути одяг чи низку перлів, як кафоне — служник, замість того щоб покликати Клементину. А якось, коли у будинку не стало води і вона пішла надвір до колонки, він рушив за нею, щоб допомогти. Вона сказала, що йому не личить носити воду. Він відповів, що йому не годиться сидіти біля каміна, коли молода жінка нестиме важке відро по сходах. Потім він забрав у неї відро і пішов до колонки, де портьє й інші слуги з будинку могли побачити, як він набирає воду. Вона все це бачила з вікна кухні. їй стало так соромно, вона так розсердилася, що мусила випити трохи вина, щоб заспокоїтись. Тепер усі казатимуть, що вона ледача і слугує невихованим, некультурним людям.

А ще ці американці не вірили в духів. Якось, спускаючись у темряві до зали, вона побачила перед собою дух померлого так виразно, що спершу подумала, що то хазяїн, аж поки не збагнула, що той стоїть у дверях. Вона скрикнула і випустила з рук тацю з пляшками й склянками. Коли хазяїн запитав, чому вона закричала, Клементина відповіла, що бачила привида. Він не повірив. А іншого разу вона бачила привид єпископа в митрі, а коли скрикнула і розказала хазяїну, що вона бачила, він знову не повірив.

А от діти вірили, й увечері, коли вони вкладалися спати, Клементина розповідала їм про Наскосту. Найбільше їм подобалася історія про молодого фермера, який одружився з прегарною дівчиною на ймення Асунта. Через рік у них народився син з чорними кучерями і золотавою шкірою, але від самого початку він був хворим і плакав. Батьки подумали, що йому наврочено. Вони повезли його до лікаря в Кончільяно, всю дорогу їхали на віслюкові, на своєму асіно. Лікар сказав, що дитина помирає з голоду. Та як таке може бути, питають вони, адже груди Асунти так наповнені молоком, що воно просочується на блузку. Але лікар порадив попильнувати вночі. Вони поїхали додому, повечеряли, Асунта заснула, а її чоловік став пильнувати. Опівночі при місячному світлі він побачив величезну гадюку, яка переповзла через поріг фермерського будинку, заповзла в ліжко і почала смоктати молоко з грудей жінки, але чоловік не ворухнувся, бо якби він це зробив, гадюка вгородила б отруйні зуби жінці у груди і вбила б її. Коли гадюка висмоктала все молоко, то поповзла до порога. Тут фермер здійняв тривогу, всі інші фермери збіглися, і під стіною знайшли кубло, де було вісім великих гадів, вгодованих молоком жінки, таких отруйних, що навіть їхній подих був смертельний. Люда забили їх дрючками. Все це правда, адже вона сотні разів проходила повз ту ферму.

Друга історія, яку вони любили понад усе,— це розповідь про жінку з Кончільяно, яка стала коханкою вродливого американця. Якось уночі вона помітила в нього на спині невелику родиму пляму у вигляді листочка і згадала, що у її сина, якого викрали багато років тому, була така сама пляма. Відтак жінка зрозуміла, що коханець — це її син. Вона побігла до церкви покаятися і вимолити прощення, але гладкий і пихатий священик сказав, що її гріху немає прощення. Субіто — раптом у сповідальні почувся гучний стук кісток. Коли прийшли люди й відчинили сповідальню, то побачили, що там, де перебував пихатий священик, лежали самі кістки. Клементина також розповідала дітям про диво з коштовностями Мадонни, і про темпо інфаме,— важкі часи, коли вона бачила, як вовки біжать "улицею Кавур, і про те, як її родичка Марія бачила нечистого в червоній свитці.

Клементина їздила з ними в гори у липні, до Венеції в серпні, а повернувшись восени до Рима, зрозуміла з їхніх розмов, що американці залишають Італію. Вони принесли з підвалу великі дорожні валізи, і вона допомагала хазяйці пакувати речі. Тепер у неї було п'ять пар черевичків, вісім суконь і рахунок у банку, але думка про те, що доведеться шукати інше місце в римській родині, де хазяйка зможе плюнути тобі в обличчя, коли захоче, була такою нестерпною, що якось, коли дівчина лагодила сукню для хазяйки, їй стало так гірко, що вона розплакалась. Потім пояснила, яке важке життя в служниці, коли вона в італійців. Хазяйка сказала, що вони візьмуть її з собою, якщо вона це захоче. Дістануть їй тимчасову візу на півроку; для неї буде розвагою, а їм поміч.

Невдовзі всі формальності було залагоджено, і вона поїхала до Наскости попрощатися перед від'їздом. її мама плакала і просила не їхати, та й усі в селі казали, що їй не варто їхати, але це від заздрощів, бо вони ніколи нікуди не їздили — навіть до Кончільяно. І одразу світ, у якому вона жила і була щасливою, видався їй старим світом, де звичаї і будинки були старішими, ніж люди. Клементина відчула, що буде щасливішою там, де всі будинки нові, хай навіть люди там дивні.

Коли настав час вирушати, вони поїхали до Неаполя, зупиняючись щоразу, як хазяїну хотілося випити кави чи коньяку. Подорожували з усіма зручностями, як мільйонери, і зупинилися в ді люссо — розкішному готелі в Неаполі, де в неї був окремий номер. Але того ранку, коли вони мали відплисти до Америки, їй стало дуже сумно, адже по-справжньому гідним життям можна жити лише на батьківщині. Потім сказала собі, що це лише подорож, адже вона повернеться додому через півроку — і для чого тоді Господь створив світ таким розмаїтим і дивовижним, як не для того, щоб можна було його побачити?

В її паспорті поставили штамп, і Клементина піднялася на корабель дуже схвильована. То був американський корабель, холодний як зима. Під час обіду на столі стояла крижана вода, а те, що не було холодним, було несмачним і погано звареним. Клементина остаточно переконалася, що ці люди, добрі й щедрі, водночас дивні: чоловік

допомагає дружині застебнути намисто, і з усіма своїми грошима вони не можуть вигадати нічого кращого, ніж їсти порції сирих біфштексів, запиваючи їх кавою, яка за смаком нагадувала ліки.

Американці не були ні елегантними, ні вродливими (в них були світлі очі). Та що викликало в неї найбільшу відразу, то це старі жінки. В її країні вони щосили б жалобу по своїх численних померлих і, як і личило їм за віком, ходили б повільно і з гідністю. А тут старі жінки говорили пронизливим голосом, одягалися крикливо, носили стільки фальшивих коштовностей, скільки справжніх було у Мадонни з Наскости, крім того, фарбували обличчя і підфарбовували волосся. Та кого вони цим ошукали, адже під фарбою можна було помітити, які змарнілі їхні щоки, а їхні шиї були зморшкуваті, як у черепах. І хоча від них пахло, як у кампанія — селі, навесні, вони були такими сухими й зів'ялими, як квіти на могилі. Напевно, це дика країна, в якій старі люди не мають розуму і смаку, не заслуговують на повагу і не мають її з боку своїх дітей і онуків, і забувають про померлих.

Але все буде добре, думала Клементина, бо вже бачила в журналах і газетах фотографії башт Нью-Йорка; то були башти із золота й срібла на тлі блакитного неба, башти міста, якого жодного разу не торкалася війна. Та коли корабель наблизився до протоки Нерроуз, ішов дощ. Клементина спробувала відшукати ті башти, але марно, а коли запитала, де вони, їй сказали, що за дощем їх не видно. Дівчина розчарувалася, бо те, що вона могла бачити, здавалося потворним, і всі люди, які мріяли про цей новий для них світ, відчули себе ошуканими. Місто скидалося на Неаполь під час війни, і вона пошкодувала, що приїхала. Митник, який оглядав її багаж, поводився зухвало.

Вони їхали на таксі, потім сіли на потяг до Вашингтона — столиці нового світу, далі знову на таксі. Всі будівлі були копіями будинків Давнього Рима і здавалися примарними у сяйві нічних ліхтарів — ніби Форум піднявся з руїн. Вони їхали туди, де всі будинки були дерев'яні й нові, де ванни й умивальники були великі. Вранці її хазяйка показала машини і як вони працюють.

Спочатку Клементина з недовірою поставилася до пральної машини — вона ж потребувала силу-силенну мила й гарячої води, до того ж погано прала одяг, і це нагадало їй, якою щасливою вона почувалася біля джерела в Наскості, де розмовляла з подругами, і прала так, що речі здавалися новими. Але згодом дівчина звикла до машини, адже це всього лише машина, яка сама наповнювалася і сама зливала воду, сама крутила білизну, і їй здавалося дивовижним, що машина пам'ятає так багато, завжди на своєму місці і готова до роботи. А була ще машина для миття посуду. Його можна було мити у вечірній сукні і не боятися, що на рукавички потрапить бодай крапля води. Коли хазяйка йшла з дому, а хлопчики до школи, Клементина спочатку кидала трохи брудної білизни у пральну машину, потім клала кілька брудних тарілок у посудомийну машину, а далі клала чудовий салтімбокка алла романа. — шніцель по-римськи на електросковороду, а сама сідала у салоне — вітальні перед телевізором і слухала, як навколо неї гудуть машини, і це приносило їй почуття насолоди і всемогутності. На кухні стояв фріджідаріо — холодильник, який виробляв холод і зберігав масло твердим, як камінь; великий морозильник, у якому яловичина і баранина зберігалися такими свіжими, ніби тварин щойно забили; там ще були електроміксер і машина для приготування свіжого апельсинового соку; машина для поглинання пилюки. І все це вона могла увімкнути одразу, разом з тостером, який так і сяяв сріблом, і в який клали шматочки звичайного хліба і за якусь мить маєте два тости саме такого кольору, як ви хотіли, і все це зробила машина!

Протягом дня хазяїн був на роботі, а хазяйка, яка в Римі жила мов принцеса, здавалося, в новому світі працювала секретаркою, і Клементина ще подумала: може, вони бідні, і хазяйка повинна працювати. Вона завше говорила по телефону і робила якісь підрахунки, писала листи. Щодня кудись поспішала, а ввечері була дуже стомлена. Оскільки вони обоє стомлювалися за цілий день, дім був не таким мирним, як тоді, коли вони жили в Римі. Врешті Клементина запитала хазяйку, чому та працює секретаркою. Хазяйка відповіла, що вона не секретарка, а збирає гроші для бідних, хворих і божевільних. Це видалося дівчині дуже дивним.

Клімат здавався вологим і незвичним, шкідливим для печінки і легенів, але дерева в цю пору року були дуже мальовничими — такого вона ще не бачила: листя золоте, червоне і жовте, і опадало, ніби фарба зі стелі в якомусь великому палаццо в Римі чи Венеції.

Клементина познайомилася з одним літнім чоловіком на ймення Джо, який розвозив молоко. Родом він був з південної Італії. Йому було, певно, шістдесят чи більше років, тяжке життя зігнуло його, однак вона ходила з ним у кіно, де він переповідав їй сюжет італійською мовою і легенько щипав. Він просив її вийти за нього заміж. Наскільки розуміла Клементина, то був лише жарт.

У новому світі було багато дивних фестас — свят, одне, наприклад, з індичкою і зовсім без святих, а ще було свято Натале — Різдва, і вона ніколи не бачила, щоб так нешанобливо ставилися до Святої Діви і Святого Немовляти. Спершу купили ялинку і поставили у салоне і прикрасили блискучими іграшками, ніби то був святий, який міг нищити зло і чути молитви. Мамма міа. Дерево! Дівчина була на сповіді, і суворий священик насварився на неї за те, що вона не ходить до церкви щонеділі. Коли відвідувала месу, подаяния збирали тричі. Вона подумала, що коли повернеться до Рима, то напише замітку для газети про церкву в цьому новому світі, де не було навіть малесенької кісточки святого, яку можна було б поцілувати, і де дари приносять ялинці, і забувають про пологові муки Святої Діви і збирають подаяния тричі.

А потім випав сніг, однак тут було краще, ніж у Наскості,— адже не було вовків. її хазяї каталися на лижах у горах, діти гралися в сніжки, а в будинку було тепло.

Вона продовжувала ходити з Джо в кіно щонеділі, де він переповідав їй зміст, просив вийти за нього заміж і легенько щипав. А якось, по дорозі в кіно, вони зупинилися біля дерев'яного, акуратно пофарбованого будиночка. Джо відчинив двері і завів її до чудового помешкання, де були шпалери на стінах, а підлога сяяла від лаку. В будинку було п'ять кімнат і сучасна ванна кімната. Джо сказав: якщо

вона вийде за нього заміж, все це належатиме їй. Він купить їй посудомийну машину і машину для збивання яєць, і сковороду, таку, як у хазяйки, що сама знає, коли готовий салтімбокка алла романа. Коли ж Клементина запитала, де він візьме стільки грошей, Джо відповів, що має сімнадцять тисяч доларів. А потім витягнув з кишені ощадну книжку, і там було записано — 17 230 доларів 17 центів. І все це належатиме їй, якщо вона стане його дружиною. Клементина відмовила, але після кіно, коли вже лягла спати, їй було сумно думати про всі ті машини, і вона знову пошкодувала, що приїхала в цей новий світ. Ніщо вже не буде таким, яким було колись. Коли вона повернеться до Наскости і розповідатиме, що один чоловік — не вродливий, але чесний і порядний — запропонував їй сімнадцять тисяч доларів і будинок з п'ятьма кімнатами,— їй не повірять. Подумають, що вона збожеволіла. Та й як вона зможе знову спати на соломі і бути щасливою? Тимчасова віза закінчується в квітні, і вона повинна їхати додому, але хазяїн сказав, що може попросити продовжити візу, якщо вона захоче, і Клементина благала його про це. Якось увечері на кухні вона чула, як вони тихо говорили, і здогадалася, що мова йшла про неї, але хазяїн нічого їй не сказав аж до того часу, як усі пішли спати, а вона зайшла побажати добраніч.

— Мені дуже шкода, Клементано,— сказав він,— але твою візу не продовжили.

— Не турбуйтеся,— відповіла вона. — Якщо мене тут не хочуть, я поїду додому.

— Та справа не в цьому, такий закон. Мені дуже прикро. Твоя віза закінчується дванадцятого. Я куплю тобі квиток на пароплав заздалегідь.

— Дякую, синьйоре,— мовила вона. — Добраніч.

Поїду додому, думала вона. Сяду на корабель, вийду в Неаполі, на Мерджел-ліні, сяду в потяг, а в Римі сяду у пульманівський вагон, потім Тибуртинською дорогою автобусом, на вікнах його колихаються фіранки, а коли він виїжджає на пагорб біля Тіволі, за ним тягнеться рожева хмарка вихлопних газів. її очі наповнилися слізьми, коли вона подумала про те, як поцілує маму і подарує їй фотокартку актора Дейни Ендрюса в срібній рамці, яку вона купила в магазині Вул-ворт. А потім сидітиме на п 'яцці — майдані, а навколо неї зберуться люди, ніби трапилася аварія, вона говоритиме рідною мовою, питиме вино, яке вони зробили, і розповідатиме про новий світ, у якому сковороди мають власний розум і де навіть порошок для прибирання туалетів пахне трояндами. Клементина виразно бачила цю сцену, чула плюскіт джерела, відчувала подув вітру. Але потім помітила на уявлених обличчях її односельців вираз недовіри. Хто повірить її розповіді? Хто її слухатиме? Вони з задоволенням слухали б, якби юна розповідала, що бачила диявола, як її родичка Марія, але юна бачила рай, і всім було байдуже. Залишивши один світ і прибувши до іншого, вона втратила обидва.

Потім вона дістала й перечитала пачку листів, які надіслав їй з Наскости дядько Себастьяно. Того вечора його листи здавалися особливо сумними. Осінь настала швидко, писав він, стало холодно, хоча ще тільки вересень, багато пропало винограду й оливок і ла бомба атоміка — атомна бомба погано вплинула на зміну пір року в Італії. Тепер місто раніше, ніж завжди, кидає свою тінь на долину. Клементина сама пам'ятала початок зими — несподіваний іній морозив виноград і польові квіти, і контадіні — селяни, поверталися в темряві на своїх асіні — віслюках, навантажених сухим паліччям: в її місцевості важко було знайти дрова і треба було проїхати кілометрів десять, щоб набрати в'язку хмизу. Вона пам'ятала, як мерзла, як бачила силуети асіні на тлі жовтого вечорового сонця і чула поодинокий шум від падіння камінців, які зривалися з крутої стежки, по якій ішли віслюки. А у грудні Себастьяно написав, що знову з'явилися вовки. Для Наскости знову настали іль темпо інфаме — важкі часи. Вовки зарізали шестеро овець падроне — хазяїна, не було ні аббакьйо — баранців, ні яєць для

приготування макаронів, а майдан геть завалило снігом. Вони добре знали, що таке холод і голод. Клементина теж це добре пам'ятала.

У кімнаті, де вона читала ці листи, було тепло, світло було рожеве. Мала таку срібну попільничку, як і її хазяйка, і, коли захоче, вона може в своїй окремій ванній кімнаті наповнити ванну гарячою водою. Невже Свята Діва хоче, щоб вона жила в глушині і померла від голоду? Хіба гріх скористуватися всіма благами, які пропонує їй доля? Обличчя знайомих знову зринули в її пам'яті. Яка ж темна була їхня шкіра, волосся, очі, подумала вона, ніби, живучи з світлошкірими людьми, перейняла їхні звичаї й упередження. Ті обличчя, здавалося, розглядали її з докором, з неземною терплячістю, з гідністю, яка доводила до розпачу. Але чому її змушують повернутися і пити кисле вино, нидіючи в темряві серед пагорбів? У цьому новому світі відкрили секрет молодості і невже святі на небесах відмовилися б від вічної юності, якби на те була Божа воля? Вона згадала, що у Наскості навіть найвродливіші швидко в'януть з часом, як квіти без догляду. Навіть найвродливіші швидко стають згорбленими й беззубими, їхній темний одяг, як і одяг її матері, пахне димом і гноєм. А в цій країні у неї завжди будуть білі зуби і темне волосся. До самої смерті вона ходитиме в черевичках на високих підборах, на пальцях блищатимуть каблучки, і вона завжди подобатиметься чоловікам, оскільки в цьому новому світі людина проживає десять життів і ніколи не відчуває дотику віку, авжеж, ніколи. Вона вийде заміж за Джо, залишиться тут і проживе ці десять життів, протягом яких матиме гладеньку, як мармур, шкіру і збереже зуби, якими кусатиме м'ясо.

Наступного вечора хазяїн повідомив її, що пароплав відходить тоді-то. По тому Клементина мовила:

— Я не поїду.

— Не розумію!

— Я вийду заміж за Джо.

— Але Джо набагато старший за тебе, Клементино.

— Йому шістдесят три.

— А тобі?

— Мені двадцять чотири.

— Ти кохаєш Джо?

— О, ні, синьйоре. Як я його можу кохати, коли його живіт, наче мішок з яблуками, а на шиї стільки зморшок, що за ними можна провіщати долю? Це неможливо!

— Клементино, Джо мені подобається,— сказав хазяїн. — Він чесна людина. Якщо ти вийдеш за нього заміж, то повинна будеш піклуватися про нього.

— Я піклуватимуся, синьйоре. Стелитиму йому постіль і готуватиму вечерю, але я ніколи не дозволю йому торкнутися мене.

Хазяїн замислився, втупивши очі в підлогу, і врешті сказав:

— Я не дозволю тобі вийти заміж за Джо, Клементино.

— Чому?

— Я не дозволю тобі вийти за нього заміж, якщо ти не станеш йому справжньою дружиною. Ти повинна кохати його.

— Але, синьйоре, в Наскості не одружуються з людиною, чия земля не межує з твоєю.

— Тут не Наскоста!

— Але всі шлюби однакові, синьйоре. Якби люди одружувалися по любові, у світі не можна було б жити, він перетворився б на притулок для божевільних. Хіба синьйора вийшла за вас заміж не з розрахунку?

Він не відповів, але вона помітила, як кров шугнула йому в обличчя і воно аж потемніло.

— О синьйоре, мій синьйоре,— вела вона далі,— ви говорите, як хлопчисько в рожевих окулярах, в голові якого сама поезія. Я лише намагаюся пояснити вам, що виходжу заміж за Джо, щоб залишитися в цій країні, а ви говорите, як хлопчисько.

— Я говорю не як хлопчисько,— озвався він. Потім устав зі стільця. — Я говорю не як хлопчисько... Та хто ти, зрештою, така? Коли ти прийшла до нас у Римі, в тебе не було ні черевиків, ні пальта.

— Синьйоре, ви мене не розумієте. Можливо, я й покохаю його, але я лише намагаюся пояснити вам, що не виходжу заміж за нього по любові.

— А це саме те, що я намагаюся пояснити тобі. Я цього не потерплю!

— Я залишу ваш дім, синьйоре!

— Я відповідаю за тебе.

— Ні, синьйоре. Віднині за мене відповідатиме Джо.

— Тоді забирайся геть з мого дому!

Вона піднялася до своєї кімнати і плакала там від гніву й жалю до цього дорослого йолопа, проте спакувалася. Вранці вона приготувала сніданок, але залишилася в кухні, аж доки хазяїн пішов на роботу. Згодом прийшла хазяйка і плакала, а тоді до неї приєдналися й діти.

Вдень приїхав Джо і відвіз її до родини Пелукі, де вона житиме, доки побереться з ним. Марія Пелукі пояснила їй, що в цій країні жінка виходить заміж, як принцеса, і це була правда. Три тижні вони разом з Марією тільки те й робили, що ходили по магазинах,— спочатку купили для неї весільну сукню, білу й за останньою модою, з довгим атласним шлейфом, який тягнувся долі. Однак ця сукня була й практична, оскільки шлейф можна було відстебнути і сукня перетворювалася на чудове вечірнє вбрання. Для Марії та її сестри, які будуть дружками нареченої, теж купили вбрання, жовте та кольору лаванди, які можна згодом використовувати як вечірнє. Потім ще придбали взуття, квіти, одяг для подорожування, валізу і нічого не було взято напрокат. А коли настав день весілля, Клементина так стомилася, що у неї підгиналися ноги і вона пройшла крізь церемонію вінчання, мов крізь сон, який ледве пам'ятала. На весільному обіді було багато італійців, багато вина, музики, страв. А згодом вони з Джо сіли на потяг до Нью-Йорка, де будинки були такі високі, що їй одразу захотілося додому, і вона відчувала себе беззахисною.

У Нью-Йорку переночували в готелі, а наступного дня сіли на потяг ді люссо — першокласний, що їхав до Атлантік-Сіті. Тут для кожного пасажира було окреме місце, а офіціант розносив наїдки та напої. Клементина повісила на спинку свого крісла норкове манто, яке їй подарував Джо. Всі бачили і всі милувалися нею, і вважали її багатою жінкою. Джо гукнув офіціанта і попросив принести віскі з содовою, але той удав, ніби не розуміє. Отож їх обслужать в останню чергу. Клементина сповнилася гнівом і досадою. Вона збагнула, що доки вони не говоритимуть мовою цієї країни, до них ставитимуться зверхньо, наче вони бидло. А саме так до них ставилися під час подорожі, оскільки офіціант більше не підходив до них, так ніби їхні гроші не такі, як гроші інших пасажирів.

Спочатку вони проїхали великим темним тунелем, а потім опинилися у непривітній місцевості, де з багатьох димарів виривався вогонь, а довкола був ліс і річки, по яких можна було кататися на човні. Вона дивилася з вікна на місцевість, яка пливла повз них швидко та спокійно, як вода, аби пересвідчитись, чи вона така ж прекрасна, як Італія. Але те, що Клементина побачила, було не її країною, не її землею. Біля міст, які вони минали, розкинулося багато кварталів, де жили бідні і де на мотузках висіла білизна, і вона подумала, що й тут так само — білизна на мотузках, напевно, однакова в усьому світі. І помешкання, в яких жили бідні, теж були однакові, і те, як вони тулилися одне до одного, і як біля них були розбиті садочки, невеличкі, однак доглянуті, видно, з любов'ю і ласкою. Трохи пізніше того ж дня, коли вони мчали країною, вона бачила, як закінчилися заняття в школах і як на вулиці висипало багато дітей, вони несли книжки, їхали на велосипедах і гралися, багато хто з них помахав рукою потягу. Клементина помахала їм у відповідь. Вона помахала рукою дітям, які йшли полем у високій траві, і старому чоловікові, і вони всі помахали їй у відповідь; потім вона помахала рукою трьом дівчаткам і жінці з коляскою, маленькому хлопчику в жовтому піджачку, який ніс валізку, і він теж махав їй рукою. Потім вона здогадалася, що потяг наближається до океану, бо довкола повіяло свіжістю, стало менше дерев і більше табличок з назвами готелів, де вказувалася кількість номерів та ресторанів. Вона була щаслива, коли побачила назву їхнього готелю і переконалася, що він ді люссо. Згодом потяг зупинився, їхня подорож скінчилася: Клементина почувалася дуже невпевнено і несміливо, але Джо сказав: андіамо — ходімо, і офіціант, який був таким неввічливим, узяв сумки і простягнув руку по манто, однак вона сказала: "Ні, дякую". А потім — найбільша чорна машина, яку юна будь-коли бачила в своєму житті. На ній була назва їхнього готелю, вони сіли туди з іншими людьми, але не розмовляли одне з одним, поки їхали, бо вона не хотіла, щоб інші зрозуміли, що вона не знає мови цієї країни.

Готель був просто розкішний. Вони зайшли до ліфта, тоді пройшли по коридору, застеленому густим килимом, у чудовий номер, на підлозі якого теж лежав густий килим. У номері був туалет, щоправда без біде.

Коли офіціант пішов, Джо дістав пляшечку віскі з валізи, трохи випив і попросив її сісти йому на коліна, але вона сказала, що сяде трохи пізніше, не годиться при денному світлі, буде краще, коли вони дочекаються сходу місяця, а зараз вона хотіла б спуститися вниз і подивитися на ресторани й кімнати для. відпочинку. Клементина подумала, чи не зіпсує солоне повітря норку. Джо ще трохи випив. З вікна вона бачила океан, і гребінці хвиль, і через те, що вікна були зачинені, а вона чула шум хвиль, їй здалося* що вона снить. Вони спустилися вниз знову, мовчки, бо вона остаточно переконалася, що краще не говорити своєю мовою — ла белла лінгва — в такому розкішному місці. Оглянули бари й ресторани, які були чудові, а потім вийшли на широку набережну. У повітрі відчувався присмак солі, як у Венеції, і пахло Венецією, пахло також стравами, які готуються на відкритому вогні. Це нагадувало їй святкування дня Святого Джузеппе в Римі. З одного боку було зелене, холодне море, яке вона перетнула, щоб дістатися до нового світу, а з другого,— багато цікавого. Вони відходили все далі й далі, поки набрели на циган, у вікні їхнього намету була намальована рука — там могли провістити долю, і коли вона запитала, чи розмовляють тут італійською, їй відповіли її рідною мовою: "Так, так, так, не сумнівайтеся!" Джо дав Клементині долар, і вона пішла до намету. Циганка глянула на її руку і почала розповідати про її долю, але це була не італійська мова, а якась ламана мова, що складалася частково з іспанських слів, а частково зі слів, яких Клементина ніколи раніше не чула. Вона зрозуміла лише окремі слова, такі як "море" чи "морська подорож", але не могла збагнути, чи вона вже здійснила цю подорож, чи лише збирається здійснити. їй набридла циганка, яка збрехала, сказавши, що знає італійську, і вона зажадала, щоб та повернула гроші, але циганка сказала, що коли гроші повернути, станеться нещастя. І знаючи, що цигани справді можуть накликати біду, Клементина поступилася і вийшла з намету туди, де її чекав Джо. Вони знову прогулювалися між зеленим морем і привабливими запахами їжі, яка готувалася на відкритому вогні, торговці їх закликали і манили спокусливо, як янголи з пекла. А потім трамонто — захід сонця, довкола засяяли вогні, як перли, і, озираючись, Клементина побачила рожеві вікна готелю, де їх знали, де був їхній номер і куди вони могли

повернутися, коли захочуть, а шум моря звучав, як віддалений грім у горах.

Клементина була гарною дружиною Джо, і вранці він був такий вдячний, що купив їй срібне блюдо для масла, накривку для прасувальної дошки і пару червоних штанів, оздоблених золотим галуном. Мати дала б їй доброго прочухана, якби дізналася, що дочка одягла штани. В Римі вона б сама плюнула в очі жінці, яка була б так погано вихована, щоб носити штани, але тут це не вважалося гріхом. Вдень вона одягла червоні штани і норкове манто і пішла з Джо на прогулянку набережною.

В суботу вони повернулися додому, в понеділок купили меблі, у вівторок їх привезли, а в п'ятницю вона одягнула червоні штани і пішла з Марією Пелукі в супермаркет. Марія пояснювала їй, що написано на етикетках. Клементина так скидалася на американку, що люди дуже дивувалися, коли дізнавалися, що вона не знає мови. Але якщо вона не знала мови, то могла робити все інше, навіть навчилася пити віскі, не кашляючи і не плюючись. Вранці вона вмикала всю машинерію і дивилася телевізор, вивчаючи мову за словами з пісень, удень приходила Марія Пелукі, і вони разом дивилися телевізор, а увечері Клементина дивилася телевізор з Джо. Вона спробувала написати матері про те, що купила набагато кращі речі, ніж ті, які має Папа, але зрозуміла, що такий лист лише спантеличить матір. Врешті-решт юна не посилала їй нічого, крім листівок. Ніхто не міг би описати, яким різноманітним і привільним стало її життя. Літніми вечорами вони з Джо ходили на перегони в Балтиморі, й вона ніколи на бачила нічого такого каріно — такого гарного: маленькі коні, квіти, звук сурми стартера в червоній куртці, який сповіщає про початок перегонів. Того літа вони ходили на перегони щоп'ятниці, іноді й частіше, і якось увечері, коли вона, одягнена в червоні штани, пила віскі, раптом побачила свого хазяїна, вперше після їхньої сварки.

Клементина запитала його, як йому ведеться, як родина, і почула: "Ми вже не разом. Ми розлучилися". Глянувши йому в обличчя, вона

побачила не так кінець шлюбу, як кінець щастя. Вона мала рацію, коли тоді сказала йому, що він схожий на мрійливого хлопчиська, але якась частка його втрати, здавалося, стала і її втратою.

Потім він пішов, а перед її зором, хоча перегони вже починалися, постали картини білого снігу і вовків у Наскості, зграї, яка простувала вгору по вулиці Кавура і перетнула майдан, так, ніби вони прийшли посланцями темряви, що, як вона знала, лежить в основі життя. Пам'ятаючи холод, білизну снігу і скрадливий похід вовків, Клементина подивувалася тому, як це милосердний Бог дає людині стільки шансів і робить життя таким широким і розмаїтим.